

פרשת בהר

הרב שמעון קליין

כוחה של חברה

מבוא

וְאִישׁ כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשָׁב עִיר חֹמֶה וְהִיָּתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד תֵּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ:

וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תִּמְיָמָה וְקָם הַבֵּית אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר [לא] לוֹ חֹמָה לְצִמְיֹת לְקַנָּה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בִּיבֹל: (ויקרא כ"ה, כ"ט-ל')

בפסוקים אלו מתואר איש המוכר בית בעיר חומה, ומוענקת לו יכולת - לגאול את הבית במשך שנה. אם לא יגאל הבית במהלך השנה, הוא יקום לקונה לצמיתות, לדורותיו, וכבר לא יצא ביובל. הלכה זו היא פלאית, וקשה להולמה. כמה פסוקים קודם לכן אומר הכתוב: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְמַת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אֵתֶם עִמָּדִי" (ויקרא כ"ה, כ"ג). אין לכם רשות למכור את הארץ לצמיתות, אלא לזמן קצוב, על בסיס חשבון שנות תבואה עד היובל. הטעם לכך - 'כי לי הארץ' - אני הוא הבעלים עליה, ואילו מעמדכם בה הוא של גרים ותושבים¹. תפישה זו מיושמת בשדה אחוזה ובבתי החצרים החוזרים ביובל, והנה, בבית מושב עיר חומה - היא מופקעת. הבית נמכר לצמיתות, והמוכר אינו במעמד של 'גר' ו'תושב'. שאלה מתבקשת היא - לאן נעלמו הנחות יסוד אלו?

'כי גרים ותושבים אתם עמדי'

מהו פשר שיוכה של הארץ לא-להים? מהו מעמדו של האדם בה? מרתקת היא העובדה שמיד לאחר זיהוי האדם כ'גר' ו'תושב', ממשיך הכתוב ומדבר על גאולה: "וְכָל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לָאָרֶץ" (שם, כ"ד). כוונת הפסוק - השדה אמנם עתידה לחזור ביובל, אבל כבר קודם לכן - מוטלת על המוכר ועל האנשים הסובבים אותו חובה לגאול אותה, להשיבה אל בעליה. שאלה מתבקשת היא - מהו היחס בין מעמדו הרופף כגר וכתושב, לבין מעמדו כבעלים מובהק ששיבת הארץ אליו נתפשת כגאולה?

על כורחנו נתפרשנה המילים "כי לי הארץ" לא כבעלות מוחשית של א-להים על הארץ, אלא כזיהוי כמי שקובע

את יעודה. גם המילים "כי גרים ותושבים אתם עמדי" פירושן אינו התנהגותי, אלא קטגורי. במובן ההתנהגותי הארץ היא שלכם, ואתם תישארו בה לאורך ימים ושנים. לצד זאת - אין הדבר נתון לבחירתכם, או במילים אחרות - אינכם הריבון לקבוע את מעמדה ואת ייעודה, שהרי 'גרים ותושבים אתם עמדי'. דומה שהמילה 'עמדי' היא לשון מאזנת, המחדדת את המתח בין חוסר הסמכות לקבוע דבר בהיבט הריבוני - מחד, לבין היציבות, ההימצאות בארץ - עמדי, בשיתוף עם א-להים, מאידך.

כאמור, זהו מעמדו של היושב בארץ באופן כללי; בשדה אחוזה (כ"ג-כ"ח), בבית החצרים (ל"א) וביתר תוקף בערי הלוויים (ל"ב-ל"ד). מהו אם כן פשר מעמדו המיוחד של המוכר בית בעיר חומה? מדוע גדול כוחו למכור בה בית לצמיתות?

לצמיתות לקונה אותו

נניח לרגע לפסוקים בספר ויקרא, ונתבונן במהותם של ערים אלו. 'עיר חומה' היא עיר המוקפת חומה, עיר שהגדירה את עצמה, העמידה חיץ והבדילה בינה לבין הסובבים אותה. הבדלה זו הופכת את היושבים בה ל'קהילה', ומנקודת מבטם של החכמים זהו 'מחנה ישראל', מעמד שלא זכו לו היושבים בעיר שאינה מוקפת חומה. לשם המחשה: בתקופת המדבר מצורע היה יוצא חוץ למחנה ישראל (במדבר ה', א'-ד')². עם הכניסה לארץ הפכה 'עיר החומה' להיות המקבילה למושג זה, וממנה הוא היה משולח. משמעות הדברים היא שתושב עיר שאינה מוקפת חומה שהצטרע - לא היה משולח מעירו. הסיבה - עיר זו אינה נתפשת כ'מחנה ישראל'³, וממילא הוא יכול להישאר

² בפסוקים מתואר שילוחם של שלושה: צרוע, זב וטמא לנפש, והחכמים מבחינים ביניהם: "יכול כולם ישתלחו חוץ למחנה אחת? אמרת 'צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה' ריבה כאן מחנה אחת, 'אל מחוץ למחנה תשלחו' ריבה כאן שתי מחנות, 'ולא יטמאו את מחניהם' ריבה כאן שלש מחנות. יכול כולם ישתלחו חוץ לשלש מחנות? אפשר שהן נחלקין זה למקום זה וזה למקום זה [וזה למקום זה] הא מה הדבר החמור שבכולן חוץ לשלש מחנות זה מצורע" [וזהב חוץ לשתי מחנות וטמא מת חוץ למחנה אחת] (ספרי זוטא פרק ה).

³ ובמקורות: "והשליכו אתה אל מחוץ לעיר, אתה חוץ לכל העיר, אין אדם חוץ לכל העיר, אלא חוץ לעיירות המוקפות חומה בלבד" (ספרא מצורע ו', ד). ובתוספתא: "חומר באדם שאין בבגדים ובבגדים שאין באדם... והפורח בבגדים טמא - משתלח לכל עיר. אדם אין משתלח אלא חוץ לעיירות המוקפות חומה" (נגעים ז', ז"ד).

¹ גר הוא אדם שעזב את ארצו ומולדתו והשתקע בארץ אחרת. תושב הוא אדם הנמצא במקום מסוים - באופן זמני: קד יתפרש פסוק זה: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְמַת, כִּי לִי הָאָרֶץ, כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אֵתֶם עִמָּדִי" (ויקרא כ"ה, כ"ג) - אתם לא בעלי הארץ, אתם נמצאים בה רק באופן זמני, גם מפני שבאתם מרחוק, וגם מפני שאינכם קבועים בה.

הקשבה במקרא

וְאִישׁ כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשָׁב עֵיר חוֹמָה וְהִיתָה גְּאֻלָּתוֹ
עַד תֵּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ: וְאִם לֹא
יִגָּאֵל עַד מְלֹאֵת לוֹ שָׁנָה תִּמְיָמָה וְקָם הַבֵּית אֲשֶׁר
בְּעֵיר אֲשֶׁר (לא) לוֹ חֲמָה לְצִמְיַתָּה לְקָנָה אֹתוֹ
לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בְּיָבֵל: (ויקרא כ"ה, כ"ט-ל')

"וְאִישׁ כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשָׁב עֵיר חוֹמָה" - זהו תיאור מציאות, והוא מכיל בתוכו לגיטימיות למעשה המכירה.⁵ "וְהִיתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד תֵּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ" - שנת ממכרו היא יחידת זמן המאפשרת לאדם לחזור בו. התהליך הוא הפיך וגאולה עדיין אפשרית. הלכה זו מבטאת את דבר קיומו של ערך לשימור ולגאולה גם בעיר מוקפת חומה. לצד זאת - זמנו קצוב. "יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ" - לאחר שתואר הזמן כ'שנה', יורד הכתוב לרזולוציה של ימים, ובכך מייצר ערך וחשיבות למשך הזמן המיועד לגאולה. "וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאֵת לוֹ שָׁנָה תִּמְיָמָה" - ניתן היה להסתפק במילים "ואם לא יגאל". חזרה על ציון משך הזמן מעניקה למה שהתרחש בזמן זה משמעות. קבוצה שלמה של אנשים - המוכר וקרובי משפחתו, לא גאלה את הבית במשך שנה תמימה, ועובדה זו עומדת לחולל שינוי במעמדו של הבית. "וְקָם הַבֵּית אֲשֶׁר בְּעֵיר אֲשֶׁר (לא) לוֹ חֲמָה לְצִמְיַתָּה לְקָנָה אֹתוֹ" - הבית 'קם', ומעמדו משתנה. הכתוב שב ומדגיש את שיוכו - 'אשר בעיר אשר לו חומה', ובכך מניח את האצבע על הנושא - 'עיר חומה' המייצרת חברה וקהילה, והן העומדות בליבה של פרשייה זו.⁶ "לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בְּיָבֵל" - הבית עובר לקונה 'לדורותיו' - דור ועוד דור,⁷ והוא אינו יוצא ביובל.

מיוחדת היא דרשת החכמים על פסוק זה:

"ר' אלעזר ברבי יוסי אומר אשר לו חומה. הא 'לא' חומה' כתיב, כלומר אף על פי שאין עכשיו והיה לו קודם לכאן" (פסיקתא זוטרתא ויקרא, בהר"ע, ב').

ר' אלעזר מתייחס לפער שבין הכתיב 'לא' לבין הקרי 'לו', והוא מייחס את הכתיב אל המציאות העכשווית - היעדר חומה, ואת הקרי אל קיום החומה בעבר. בפשר הדבר ניתן לומר כך: תורה שבכתב מתארת מציאות מוחשית, ואילו

⁵ בשונה מן הפתיחה למוכר שדה המתוארת כתקלה: "כִּי יִמְכַר אֲחִיקָה וּמְכָר מֵאֲחֻזָּתוֹ וְגַאֲלוּ הַקֶּלֶב אֵלָיו וְגַאֲלוּ אֶת מִמְכָּר אֲחִירָיו". (ויקרא כ"ה, כ"ה). רש"י: "מלמד שאין אדם רשאי למכור שדה אלא מחמת דוחק עוני".

⁶ החומה היא חומת העיר, לצד זאת כתיבתה בלשון זכר - "אֲשֶׁר לוֹ חֲמָה", מייחסת אותה אל הבית. שיוך זה מעצים את הזיקה של הבית אל החומה. הבית קם לקונה, מכיוון שהוא משויך אל החומה, המרחיקה את הבעלות עליו מן הרכושנות, אל עבר המשמעות הערכית הנתונה בקיום החברתי בעיר.

⁷ שונה הביטוי "לְדֹרֹתָם" מן הביטוי 'לעולם'. האחרון מגלם קביעות ואי-השתנות. השני - מצביע על דור ועוד דור, ומגלם את דבר קיומה של חוליה ועוד חוליה בשרשרת הדורות.

בה. לא מקרה הוא בחירתה של המשנה בחומה כביטוי לכוח הרבים לאכוף את היחיד על צרכי הכלל: "כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח (משנה בבא בתרא א', ה'). החומה היא צורך הכלל, היא מגינה עליו מפני העולם שחוצה לו, והיא גם יוצרת ישות חברתית וקיום משותף. בהתאם לכך בוחרת המשנה לראות בהשתתפות היחיד בבנייתה, ביטוי לשייכותו אל הקיום הקולקטיבי, המשותף.⁴

כעת נחזור אל שאלתנו הבסיסית על מעמדה של עיר המוקפת חומה, ונדמיין לעצמנו מצב בו אין לעיר זו מעמד מיוחד. אדם קונה בית בעיר, ומגוריו בה הם עד היובל, לא יותר מכך. השלכות לכך הן מובהקות - בעיר זו לא תוכל להתפתח חברה, בוודאי לא קהילה, שהרי עם הגיע היובל - היא תתפרק, שוב ושוב. אך מתבקשת היא ההלכה המאפשרת מכירה לצמיתות של הבית. למעשה, שני ערכים מנוגדים מוצאים את ביטויים בפרשייה זו. השייכות אל מקום בארץ - כמי שמקפלת בתוכה זהות ומשמעות, ומנגד - ההתחדשות בקהילה ובחיים החברתיים. שני ערכים אלו מוצאים את ביטויים בשתי צורות התיישבות: 'ארץ חקלאית' מגלמת את ערך השורשיות, ובה כל חמישים שנה מתאפסת מערכת החיים, ושבה אל קדמותה. ומנגד - עיר המוקפת חומה, בה מותרת המכירה לצמיתות והיא מאפשרת לחברה התפתחות והתחדשות גם יחד.

בשורות הבאות, נקרא בפסוקי פרשיית 'בית מושב עיר חומה' - בהקשבה.

⁴ בסוגיות תלמודיות רבות מתייחסים חז"ל אל החומה כמי שיוצרת מרחב משותף לנתונים בתוכה - בחצר ובעיר. יתרון זה כרוך במחיר הניתוק הנוצר מן העולם שמחוץ לחומה. סוגיה ערוכה היא במסכת בבא בתרא (ז', ב'), על אדם שבנה בית שער לחצר (שבדומה לחומת העיר, משמש כחייץ מבני רשות הרבים). עד אותו יום היה רגיל אליהו הנביא להיראות אליו, ומאותו היום פסק. כמענה, מחפשת הגמרא 'שביל אמצע' שיביא את שני הערכים לידי ביטוי.

במסכת מגילה מחדשת הגמרא הלכה בדין ערים המוקפות חומה: "דאמר רבי יהושע בן לוי: כך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככך" (מגילה ב', ב). מקום מחוץ לעיר, שנראה מן העיר וסמוך אליה - נדון כחלק מן העיר. להלכה זו אין מקור במקרא, ומגולמת בה תפישה ומגמה של החכמים - לצמצם את משקל החומה כמבדילה, ובמקביל - להרחיב את תכולתה של העיר.

יש לציין, שבניגוד לימים עברו, בהם נצרכה חומה פיזית בכדי ליצור קהילה בעיר, בימינו - קיומה של עיר אינו מצריך חומה. ככלל - ניתן להצביע על שני הבדלי מהות בין המציאות הקדומה לבין ימינו אנו: פחות ופחות קיימות חומות פיזיות בעולם, ואת מקומן תופשות המחיצות הווירטואליות או 'גבולות', הנבנות בקלות רבה, והן פושטות ולובשות צורה - עיתים לבקרים. הבדל נוסף: בשאלת היחס שבין תוכן וגבולות - יותר ויותר נוצרת מציאות שבה לא הגבולות הפיזיים הם שקובעים ומגדירים את רקמות החיים החברתיות, כי אם הבחירה והמכוונות של בני האדם באלו. במובן זה 'הגבולות' הם תוצאה לבחירות האנושיות ולמכוונות הפנימיות שלהם, ופחות - נקודת מוצא התוחמת ומקיימת באופן כפוי את מערכת החיים הנתונה בגבולותיה. שינויים אלו מזמנים בירור מחדש בסוגיות תלמודיות אלו.

הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים" (מגילה ב', א'). שני וחמישי הם ימי התכנסות של בני הכפרים בעיר הגדולה, וחכמים איפשרו להם לקרוא בימים אלו. מהו הקשר של תקנה זו¹⁰? מה הניע את החכמים לצעד מחודש כל כך¹¹?

• הבחירה לפתוח את מסכת מגילה במילים המתארות את הקריאה בשלושת הימים הנוספים - 'מגילה נקראת ב"א י"ב ו"ג...' גם היא דבר פלא. הלכה זו נוגעת לפלח מצומצם של בני אדם - בני הכפרים הבאים אל העיר הגדולה ביום שני וביום חמישי¹². מהו ההיגיון לפתוח בהלכות אלו את המסכת¹³?

הצבת ההלכה אודות 'כפרים נידחים' בפתיחת המסכת היא 'קצה קרחון' לנושא הנוכח בליבה של המסכת. בהיבט של הלכות אלו ניתן לכוונתו: 'הקיום היהודי במעגלי החברה השונים'. המן הגדיר את העם היהודי במילים: "נִשְׁנוּ עַם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּזָר בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלָכוֹתָךְ" (אסתר ט', ח'), ואת כולם הוא ביקש להשמיד: "וְנִשְׁלַח סִפְרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל כָּל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהָרַג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנֶּעַר וְעַד זָקֵן טָף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד..." (שם ג', י"ג). כמענה לכך מציבים חכמים את הקיום היהודי כנושא. בחזית המסכת מוצבים בני הכפרים הנידחים, מועדי קריאה נוספים מותאמים לנוחיותם, ובכך מביעים החכמים עד כמה חשובים הם אלו - לבלתי יידח מהם נידח. קביעת מועדי קריאה בהתאם לכניסתם אל הערים הגדולות, מצטרפת גם היא לתפישה זו, והיא אוצרת בתוכה עידוד לשייכותם אל החברה ואל כלל העם.

10 לא מצאנו מחשבה להקדים את ליל הסדר, את הישיבה בסוכה, או את העלייה לרגל לאדם המתקשה לעמוד בזמנים אלו. בכל אלו נתבעים בני האדם להתאים את עצמם אל מועדה ואל מקומה של המצווה.

11 למעשה מציינת המשנה חמישה תאריכים בהם מגילה נקראת. חמשה זמנים שונים לקיים מצווה, זוהי מציאות ייחודית בכל קנה מידה.

12 יש הסבורים שבתקופת המשנה היא כבר בטלה: "איכא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתמתא אבל חכמים אמרו בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה" (מגילה ב', ע"א).

13 למעשה, שלושת המשניות הפותחות את המסכת עסוקות בהלכות הנוגעות לכפרים.

עוד יש להעיר: כלל השאלות ששאלנו על המשנה הן קשות, כאשר הנחת היסוד היא שהמשנה היא אוסף הלכות מעשיות. הנחת היסוד בדברים הבאים היא שהמשנה אינה רק אוסף הלכות מעשיות המיועד למעשה: המשנה מפגישה עם העולם הערכי והרוחני המשוקע בכל הלכה. אין זו תוספת חיצונית, כי אם כאמירה ערכית הנוכחת בלב ההלכה. תנאים ואמוראים דברו בשפת המקרים וההלכות, אך בכתבתם הם שיקעו עקרונות ותפישות עולם.

תורה שבעל פה מגלמת את המתחולל בליבם של בני אדם. חידושו של ר' אלעזר הוא שיש להתייחס אל החומה כקיימת גם לאחר שהיא כבר אינה. החומה יצרה מציאות חברתית מסוימת, ומציאות זו ממשיכה להתקיים גם לאחר 'נפילת החומה'⁸.

ובתורה שבעל פה

ביטוי נוסף למשמעות עיר המוקפת חומה מתקיים בימי הפורים - בהקשר לקריאת המגילה. בערים המוקפות חומה נקראת המגילה בט"ו אדר, ואילו בערי הפרוזות היא נקראת ב"ד. התבוננות מעמיקה במשנה ובדפי התלמוד, מצביעה על נושא מרכזי הנוכח בליבן: 'הקיום החברתי' וה'קהילה'. כך היא לשון המשנה:

מגילה נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר בחמשה עשר לא פחות ולא יותר.

כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר. כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר, אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה (משנה מגילה א', א').

המשנה פותחת בציון חמישה תאריכים בהם נקראת המגילה. בצעד שני היא מגדירה את העיקרון: שלושה סוגי מקומות, ובכל אחד מהם נקראת המגילה בזמן אחר: בכרכין המוקפין חומה קוראים בט"ו, בעיירות גדולות - ב"ד, והכפרים מקדימים ל"יום הכניסה". משנה זו מעוררת שאלות רבות:

• ההלכה, המדברת על שני זמנים שונים לקריאה - בערי הפרזים ובמוקפות חומה - היא מחודשת, והיא שונה מן המובא בפשוטו של מקרא⁹. מה עומד בבסיס הפיצול בין שני הימים?

• ייסודם של שלושה ימי קריאה נוספים הוא דבר פלא. הסיבה המוצהרת לכך כתובה בגמרא: "חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום

⁸ דברינו נשענים על הנחה הרואה קשר בין המונח 'כתיב' לבין המושג 'תורה שבכתב', ומנגד - בין ה'קרי' לבין 'תורה שבעל פה'. עוד ראה בעיונו לפרשת 'כי תשא' הרחבת דברים ביחס להבדלי המהות שבין 'תורה שבכתב' ו'תורה שבעל פה'.

⁹ בפסוקים מתוארת תקנת מרדכי על קריאת המגילה במשך יומיים - ללא חלוקה בין מחוזות שונים: "וַיִּכְתֹּב מֶרְדֳּכָי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אֲחֻשְׁרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהָרְחוֹקִים: לְקִים עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֶדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה... וְקָבַל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הִחֲלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֶת אֲשֶׁר כָּתַב מֶרְדֳּכָי אֲלֵיהֶם" (אסתר ט', כ"ג).

- מכיר בו, ומעמיד אותו כערך. בניגוד למצב הבסיסי בו נמנעת מן האדם האפשרות למכור, גדל כוחו כעת. לא 'גר' ולא 'תושב' הוא - בהיותו חלק מקהילה או מ'מחנה ישראל'. מכירתו היא מכירה, והיא מאפשרת לקונה לקיים בה חיים חדשים - לדורותיו.

בצעד שני - מצייתת המשנה שלושה מעגלי קיום חברתיים: כרכין המוקפות חומה - הן מקום הקהילה, הציבור ומחנה ישראל. הפרזים - מגלמים את העם כפי שהוא, לא במובן המאורגן או הממלכתי. כפרים קטנים - קיומם הוא לעצמם, וחיבורם אל הקולקטיב הוא רופף. בכל אחד מאלו נקראת המגילה ביום אחר: מוקפת חומה, כעיר המגלמת את 'מחנה ישראל' - נבחרה לציין את הנס הנוסף שאירע בשושן בט"ו באדר. יום זה איננו יום תגובה, אלא יום של שיתוף פעולה ולחימה ברשע מתוך ראייה ממלכתית, לקיחת אחריות והובלה. ערי הפרזות - מספרות את סיפורו של י"ד באדר, את היהודים העומדים על נפשם מפני מבקשי רעתם. לא יוזמה הייתה שם, גם לא אחריות, כי אם מנוחה לאחר שניתנה ליהודים הרשות להגן על נפשם¹⁴. אחרונים מוזכרים בני הכפרים, המגלמים את הריחוק מן הקהל. במובן זה, הקדמת הקריאה ליום הכניסה מחברת אותם אל העיר הגדולה, ובמובן רחב יותר - אל כלל העם, ואל הקיום היהודי.

סוף דבר

בפתיחה לספר ויקרא מתואר א-להים כמי שמזמין את משה אל אוהל מועד, ומשם הוא מדבר אליו. בהתאמה, מתחילתו ועד סופו אוצר הספר בתוכו את דבריו אל משה¹⁵. ככלל - העולם נצפה בו מנקודת מבטו של א-להים, השונה ממבט עינו של בשר ודם. השלכות רבות קיימות לעובדה זו, וביניהן ההוראה בפרשתנו: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְחָתָהּ כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אֶתֶם עַמִּדִּי". אין לאדם רשות למכור את נחלת אבותיו - הארץ והבתים שעליה, אותם קיבל מא-להים. והנה, כעת מתברר שישנו מצב בו תתקיים מכירתו לצמיתות - בבתי ערי חומה. במקום בו הקיום החברתי חורג מן הגבולות האישיים, בקהילה המגלמת את 'מחנה ישראל'. במציאות זו 'קם' הבית לקונה אותו - לדורותיו. דומה שבכך מעמידה התורה ערך נוסף לצד ההמשכיות - ערך הקיום לחברה האנושית ולהתחדשות שבתוכה. ה'קיום הקולקטיבי' הופך מעתה להיות עיקרון שגם ספר ויקרא - המבקש בכל מקום את המידה הא-להית

¹⁴ כך היא לשון האגרת: "אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל עִיר וְעִיר לְהִקָּהֵל וּלְעֲמֹד עַל נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וּלְהַרְגֹּתָם וּלְאַבֵּד אֶת כָּל חַיִּל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וְשָׁלָלָם לְבוֹז: בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל מְדִינָת הַמֶּלֶךְ אֲחֻשׁוּרוֹשׁ בְּשָׁלוּשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנָיִם עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אָדָר: פִּתְשָׁן הַכֶּתֵב לְהַנִּיתָן דָּת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה גְלוּי לְכָל הָעַמִּים וְלַהֲוִית [הַיְּהוּדִים] הַיְּהוּדִים עֲתוּדִים עֲתִידִים לְיוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאֲבִיָּהֶם" (אסתר ח', י"א-י"ג).

מיוחדת היא דרשת החכמים הנלמדת מאגרת אסתר: 'זמנו של זה לא כזמנו של זה' - יום ארבעה עשר הוא יום תגובה, בו ניתנה רשות ליהודים להגן על נפשם. יום חמישה עשר איננו יום תגובה, אלא יום של לקיחת אחריות והובלה, ואין לערובם זה בזה.

¹⁵ יוצאות דופן הן שתי חריגות, בהן מתוארות התרחשויות: סיפור חנוכת המשכן (פרקים ח'-י'), וסיפורו של המגדף (כ"ד, י'-כ"ג).

.....
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשע"ה
 * עורך: מתנאל בן אבי
 *
 * בית המדרש הווירטואלי
 * מיסודו של
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 * האתר בעברית: <http://vbm.etzion.org.il>
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 * משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 * דוא"ל: office@etzion.org.il
 *
 *